

יש בזה?

אמר ליה רבי יצחק: דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בר יוחאי:

א-פ מאי דכתיב⁽¹⁾, מה שנאמר: [תהילים סט יד]

"ואני תפילתי לך ה' את רצון"⁽²⁾, אימתי הוא אותו "עת רצון"? בשעה שהציבור מתפללין.⁽³⁾

רבי יוסי בר חנינא אמר: מהכא, נלמד דבר זה, שנאמר [ישעיה מט ח]: "כה אמר ה'

כשהציבור מתפללין מוסף, אינו נחשב כמתפלל בציבור, [אפילו עם בביהכנ"ס, והיינו כי אינו קרבן אחד עמהם], ובמ"ב [שם ל] פסק כהצל"ח שאם מתפלל עמם בביהכנ"ס נחשב כמתפלל בציבור, [והיינו משום רוב עם] ומשמע שלכו"ע כשאינו בביהכנ"ס לא מועילה העת רצון אלא לאותה תפלה, ולא לתפלה אחרת.

2. המהרש"א כתב, שדורשי המקראות בסוגיין לא באו ללמדנו שתפלת צבור מקובלת ומרוצה, כי זאת כבר דרשו חז"ל [ביבמות מט ב] מהפסוק "בכל קראנו אליו" וכו'. אלא ללמדנו שתפילת היחיד אף היא מרוצה ומקובלת יותר בזמן שהציבור מתפללין. ולכן נאמר ואני "תפילתי" כלומר תפילתי ביחידות, "בעת רצון" בשעה שהציבור מתפללין. וכן כתב בבית אלוהים [שער התפילה יא].

והגר"א ביאר שאין אצל הקב"ה חילוק זמנים, אלא הכל תלוי בנו, ולכן אמרו, כיון שמצינו בפסוק שיש "עת רצון" בהכרח היא כשהציבור מתפללים ומקיימים מצוה יחד.

3. בע"ז [ד ב] אמרו שלא יתפלל בר"ה מוסף ביחיד בשעות ראשונות של היום, אבל שחרית, כיון שיש ציבור שמתפללים אז, "לא קא מדחי". וביארו התוס' שם, שהמתפלל בעת שהציבור מתפללין במקום אחר תפלתו לא נדחית, אבל אינה נשמעת אלא במקום שהציבור מתפללין.

ובמחצית השקל [צ יז] ביאר ש"אינה נדחית" היינו שיקבל עליה שכר ככל המצוות, אבל אין ממלאין את בקשתו שהתפלל עליה,

ולהתפלל עמהם, שאל"כ אין לדבר קצבה, שהרי בערים גדולות מתפללין תפילת ערבית מתחילת הלילה עד חצות ללא הפסק. [וראה מ"ב שם לא].

1. הרי"ף והרא"ש גרסו: "אין תפילתו של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת שנאמר ואני וכו'", וכ"כ הטור, והוסיף "פירוש: עם הציבור". וביאר הגר"א שהם נקטו שמדובר במעלת תפילת ציבור בבית הכנסת, והגירסא שלפנינו היא גירסת הגאונים, והם נקטו שמדובר על מעלת תפלת היחיד עם הציבור. [וראה פרישה שגם להרי"ף והרא"ש]

יש מעלה לתפילת יחיד עם ציבור, כמבואר בע"ז ד ב, אלא שאינה נדרשת מקרא אלא מסברא, וכ"כ הצל"ח.

ויתכן שהרי"ף והרא"ש סברו שחיוב התפלה בציבור הוא כדי שתהא נשמעת בעת רצון, וכמשמעות דברי הרמב"ם [תפלה ח א], וכמבואר לעיל [ז ב הערה 75] וזה דרשו מהפסוקים שזמן תפלת ציבור הוא עת רצון, וסברא היא שראוי ליחיד להתפלל באותה שעה, ותפלתו נחשבת כתפלת צבור, [ויכול להתפלל בלשון ארמי]. אך הגאונים נקטו שחיוב תפלה בציבור משום רוב עם [תמים דעים קעב] או משום שתפלתם כקרבנות ציבור, ולכך אין מקור בפסוקים אלו, ובהכרח שהם נסובים רק ליחיד המתפלל עם הציבור, שאע"פ שאינו ברוב עם כציבור [ואינו יכול להתפלל ארמי], יש לו מעלה של עת רצון.

וראה מג"א [צ יז, רלו ג] שהמתפלל שחרית

בעת רצון עניתך", כלומר, בעת שהציבור יתפללו ויהיה עת רצון, אזי "עניתך" גם ליחיד. (4)

רב אחא ברבי חנינא אמר: מהכא, דבר זה נלמד מהכתוב [איוב לו ה]: הן א—ל כביר ולא ימאס, כביר מלשון רבים, ולא ימאס בתפילת היחיד המתפלל באותה שעה. (5) וכן כתיב [תהילים נה ט]: "פדה בשלום נפשי מקרב לי כי ברבים היו עמדי", וביאורו משום שהתפילה "ברבים", "היו עמדי",

באותה שעה שהתפללתי אני. (6) תניא נמי הכי: רבי נתן אומר: מנין שאין הקדוש ברוך הוא מואס בתפילת היחיד כשהיא בשעת תפילתן של רבים? (7) — שנאמר: "הן אל כביר ולא ימאס", וכן כתיב: "פדה בשלום נפשי מקרב לי", וגומר.

הגמרא מפרשת את הפסוק "פדה בשלום נפשי": אמר הקדוש ברוך הוא: כל העוסק בדברי שלום, דהיינו בתורה, (8) ובגמילות חסדים (9) ומתפלל עם הציבור, (10) מעלה אני

ואילו "נשמעת" היינו שממלאין בקשתו [ואף שיש שהתפללו בצבור ולא נתמלאה בקשתן, כתב השל"ה שעושיין לו מעין אותו ענין].

ובקהילות יעקב [ג] תמה, שא"כ נמצא שיחיד המתפלל מוסף בתלת שעי קמייתא ו"נדחית תפילתו", לא יקבל אפילו שטר, ותימה לומר כן. ולכן ביאר, ש"אינה נדחית" היינו שלא מוסף לא זכות ולא חובה לענין מלוי בקשתו [שבר"ה ענינו שיעלה זכרונו לטובה]. אבל "נדחית" פירושה, שהתפילה גורמת שיעיינו בדינו, וגורמת לו חובה, כי בדיני הציבור מטיין לזכות פעמים רבות, וכשבא יחידי מעיינים בדינו וגורם חובה לעצמו, אבל שטר תפילה ודאי יקבל.

ובפרי חדש [צ] כתב לחלק, שאם נאנס להתפלל יחידי ומכוון לשעה שהציבור מתפלל שמו"ע, הרי זה עת רצון ותפלתו נשמעת, ואם מתפלל בשעה שמתפללים אך לא מכוון כשעומדים בשמו"ע אזי תפלתו לא נדחית אך לא נשמעת. וראה עוד בענין זה בצל"ח [ו] א ד"ה אין הפלתו].

4. עפ"י מהרש"א.

5. ביאר הצל"ח שדרשוהו על יחיד המתפלל בעת שהציבור מתפלל, כיון שנאמר רק "לא

ימאס", ואילו תפילת הציבור עצמם הקב"ה "שומע תפילתם", ובהכרח שהכוונה ליחיד המתפלל באותה עת. והגר"א ביאר שאפילו יחיד רשע שהיה ראוי להמאס, בתוך ציבור מתקבלת תפלתו כמו שמצינו לגבי החלבנה בקטורת [כריתות ו ב], וראה עוד במהרש"א.

6. עפ"י מהרש"א. ובשפתי חכמים ביאר שבפסוק הראשון מבואר שאינו מואס בתפילת היחיד, והוצרכו ללמוד מפסוק זה שאף פדה בשלום נפשו בזכות התפילה. [ופירושו תלוי בתוס' בע"ז והצל"ח הנ"ל].

7. עפ"י הצל"ח הנ"ל. ובעין יוסף ביאר שמנין שאינו מואס בתפילת ציבור אף שיש בו חוטאים משום שהוא עת רצון, ולכן אפילו יחיד בביתו כשהוא מתפלל בשעה שהציבור מתפלל תתקבל תפלתו.

8. פדה "בשלום" היינו העוסק בדברי שלום, ותורה בכלל "דברי שלום" כי נאמר עליה "וכל נתיבותיה שלום". רש"י

9. גמילות חסדים הם "דברי שלום" שמתוך שגומל לו חסד חברו מכיר בו שהוא אוהבו וכא לידי אחוה ושלום [רש"י].

10. המתפלל עם הציבור אינו בכלל "דרכי

עליו כאילו פדאני לי⁽¹¹⁾ ולבני⁽¹²⁾ מבין אומות העולם.

עוד על תפילה בבית כנסת: אמר ריש לקיש: כל מי שיש לו בית הכנסת בעירו⁽¹³⁾ ואינו נכנס שם להתפלל נקרא "שכן רע"⁽¹⁴⁾. שנאמר [ירמיה יב ד]: "כה אמר ה' על כל שכני הרעים הנוגעים בנחלה אשר הנחלתי את עמי את ישראל", "נחלה" אלו בתי

כנסיות,⁽¹⁵⁾ ו"שכני הרעים" של בתי הכנסת הם אלו שאינם נכנסים לתוכם. ולא עוד, אלא שאם אינו נכנס שם להתפלל גורם גלות לו ולבניו, שנאמר [בהמשך הפסוק הנזכר]: "הנני נותשם מעל ארמתם ואת בית יהודה אטוש מתוכם"⁽¹⁶⁾.

אמרו ליה לרבי יוחנן: איכא סבי, יהודים זקנים — בבבל⁽¹⁷⁾. תמה רבי יוחנן ואמר:

שלום" אלא הוא מהמשך הפסוק "כי רבים היו עמדי".

11. כענין שאמרו בכל צרתם לו צר, גלו לבבל שכנה עמהם, וראה רשב"א.

12. ביאר המהרש"א ש"מקרב לי" הוא מלשון "קרובים אלי", דהיינו בני, ואף שדוד אמר מזמור זה ולא הקב"ה, כוונתו שהשכינה אמרה פדה בשלום נפשי.

13. מדגיש "בעירו" לומר דוקא כשיש בית הכנסת בעירו, אבל בשדה, אינו נחשב שכן רע, [עיון יעקב].

ובשו"ת ריב"ן [ב] כתב, ששכן רע נקרא רק הדר בעיר זו, אכל הבא לעיר אחרת באקראי אינו נקרא שכן רע.

14. הצ"ח ופמ"ג [א"א צ כג] דנו אם היינו דוקא כשיש מנין בבית הכנסת או אף כשאינו מנין, ודייקו לשון הרמב"ם [תפלה ו א] ש"אינו נכנס להתפלל עם הציבור" שרק אם מבטל מנין נקרא שכן רע, אבל כשנמנע מלהתפלל בו ביחידות או שמתפלל עם עשרה חוץ לביהכנ"ס, אינו שכן רע, ובמ"ב [צ לה] כתב, שהמתפלל בביתו בעשרה אינו שכן רע, אך ביחידות נקרא שכן רע. וראה בתורת חיים [ס"ק יח].

וברש"י על הרי"ף כתב, שנקרא "שכן רע" כי אינו בא להשרות שכנה [ולכאורה היינו

דוקא בעשרה, אך בראש יוסף כתב, שגם ביחידות נחשב רע כי הקב"ה מצוי בביהכנ"ס לכל מתפלל]. והפרישה ביאר שנוהג כשכן רע שאינו נהנה מהשכינות עם חברו, כמו כן הוא מראה שאינו נהנה שהשכינה תגור כביכול בשכינות עמו.

15. בכל מקום "נחלה" היא ארץ ישראל או ירושלים, אך בסוגיין כתב המהרש"א שמרמזת על בתי כנסיות, שעתידין בתי כנסיות שבבבל להקבע בארץ ישראל.

וה"רי"ף פירש שפשוטו של מקרא על שכנים הגויים של ארץ ישראל שלא באו לעזרת ישראל, ודרשוהו לשכנים של בית הכנסת שאם אינם באים לעזור בתפילה נחשבים שכנים רעים.

16. טעם עונשו, לפי ששכינה מצויה בביהכנ"ס כשמתפללין בו בעשרה, וזה שמבטל התפילה בביהכנ"ס גורם גלות וסילוק השכינה מביהכנ"ס. ועוד משום שאמרו בסמוך ת"ח הולכים מחיל אל חיל מביהכנ"ס לביהמ"ד וכו', וזה שאינו רוצה ללכת לביהכנ"ס, עונשו שיטלטל עצמו בדבר הרשות [עיון יעקב].

17. בבן יהוידע תמה לשם מה סיפרו זאת לר"י שיש זקנים בבבל, וביאר שנותר לר"י בן אחד מכל בניו שמתו על פניו, ושלחו לבבל לשינוי מקום, ודאג שהרי אין אריכות ימים אלא בארץ ישראל, ולכן אמרו לו שיש זקנים בבבל.

"למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה אשר נשבע ה' לתת לאבותיכם" [דברים יא כא] **פתיב**, הרי שההבטחה לאריכות ימים היא רק בארץ ישראל, אבל **בחוזה לארץ לא**.⁽¹⁸⁾ **כיון דאמרי ליה שזקנים אלו מקדמי ומחשכי לבי כנישתא**, מאריכין לשהות בבית הכנסת, שמקדימים לבוא בבוקר לשחרית, ומאריכין לשהות בלילה בערבית.⁽¹⁹⁾ סרה תמיהתו, ואמר: **היינו דאהני להו**, דבר זה הועיל להם לאריכות ימים⁽²⁰⁾ — **כפי דאמר רבי יהושע בן לוי לבניה [לבניו]: קדימו וחשיכו ועיילו לבי כנישתא**, הקדימו בבוקר לשחרית, וכן תאריכו לשהות בערבית בלילה, **כי היכי דתורכי חיי**, כדי שתאריכו ימים.

אמר רבי אחא ברבי חנינא: מאי קרא,

היכן מצאנו דבר זה בכתובים ששיבת בית הכנסת מביאה אריכות ימים? שנאמר [משלי ח לד]: **"אשרי אדם שומע לי לשקד על דלתותי יום יום לשמור מזוזות פתחי"**, "דלתותי" הם דלתות בית הכנסת ובית המדרש,⁽²¹⁾ **וכתיב בתריה**, ובפסוק אחריו נאמר: **"כי מוצאי מצא חיים"**.⁽²²⁾

אמר רב חסדא: לעולם יכנס אדם שני פתחים בבית הכנסת.⁽²³⁾

הגמרא תמחה על כך: **שני פתחים פלקא דעתך?! וכי תעלה בדעתך שצריך להכנס לבית הכנסת דרך שני פתחים?! אלא אימא שיכנס לתוך בית הכנסת כשיעור רוחב של שני פתחים ואחר כך יתפלל**, כדי שלא ישב סמוך לפתח, ולא יראה כאילו השהות בבית

18. באהבת איתן תמה למה התפלא רבי יוחנן, והרי המאריך באמן מאריכין לו ימיו [מז א] והמניח תפילין מאריך ימים [מנחות מד א], ויתכן שהאריכו ימים כי היו זהירים בדברים אלו.

19. משמעות לשון "מחשכי" היא שהיו נכנסים בחשכה להתפלל ערבית בית הכנסת, אולם רש"י פירש: מחשכי, ערבית, כלומר, מאריכין בבית הכנסת, ומקורו מהכתוב במשלי "השוקד על דלתותי", ושם פירש "על דלתותי, להיכנס ראשון לביהמ"ד וביהכנ"ס ולצאת אחרון". וראה עוד בעיון יעקב.

ובנמוקי יוסף כתב, "כמו שהם מאריכים בבית הכנסת לפני התפילה ולאחריה, באותה מדה מודד להם ה' ומאריך ימיהם".

20. מפרש המהרש"א שזוכים לכך מפני שעתידים בתי כנסיות שבבבל להיקבע בא"י,

ולכן נחשב כאילו הם על האדמה. והוסיף, שלכן הביאה הגמרא מאמר זה כאן כהמשך לדרש הקודם ש"נחלה" היא בתי הכנסת. וראה אמרי נעם ושל"ה [תפלה כט].

21. "יום יום" נכפל לרמז שמקדימו בשחרית, ו"לשמור מזוזות פתחי", היינו שנחשב כאילו הוא שומר הפתח של בית הכנסת בלילה [מהרש"א].

22. "מוצאי" נסוב על הקב"ה, וכך כינויו בבית הכנסת שהקב"ה מצוי בו [מהרש"א].

23. מדברי הראשונים [רא"ש רא"ה ואור זרוע ועוד] נראה שלפניהם הייתה תוספת הגירסה: שנאמר "לשמר מזוזות פתחי". ולפי זה מובן מדוע הביאה הגמרא מאמר זה כאן, כדרש נוסף בפסוק זה.

שימצא את זיווגו בעת הצורך, שנאמר [משלי יח כב]: "מצא אשה מצא טוב", הרי שלשון "מצא" מתאים על זיווג.

במערכא, בארץ ישראל, (26) **כי נסוב אינש איתתא** כאשר נשא אדם אשה אמרי ליה הכי היו שואלים אותו כך: האם הזיווג הוא "מצא" או "מוצא"? (27) וכוונתם אם "מצא" אשה טובה, כמו דכתיב: "מצא אשה מצא טוב ויפק רצון מה". או שהוא "מוצא" כמו דכתיב [קהלת ז כו]: "ומוצא אני מר ממות

הכנסת עליו כמשא, והוא מזומן לפתח כדי לצאת בו. (24)

נאמר [תהילים לב ו]: "על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצא", ופירושו, שיתפלל שיהיה מצוי לו את הנדרש לו בעת הצורך. אך לא מבואר על איזה צורך מדובר. ולפינו חמישה פירושים באיזה צורך עוסק הפסוק. (25)

אמר רבי חנינא: "לעת מצא" זו "אשה",

מונה שכר פסיעות, וראה שו"ת חתם סופר [או"ח כז].

[הגר"א ביאר שב' פתחים מרמזו שיתן אל לבו שני דברים הנצרכים בתפלה, שהם אהבה ויראה. ובשפת אמת על התורה תבא, כתב שהמתפלל צריך לעבור קודם תפלתו ב'ב' פתחים" א' לצאת מעוה"ז, ב' להכנס לעולם העליון. וראה ביאור הפרישה ע"ד האמת ומהר"ל בנתיבות עולם ח"א פז]

25. "לעת" לעת שיצטרך שיהיה "מצוא" מצוי אצלו.

26. החיד"א בפתח עינים ביאר למה דוקא במערכא שאלו כך, ע"פ מה שאמרו בקידושין [כט ב] שבבבל היו רגילים ללמוד תורה ואח"כ לישא אשה, והגינה עליהם זכות התורה שלא יכשלו באשה רעה, אך בארץ ישראל היו נושאים אשה ואח"כ לומדים תורה, ולכן שאלו כך.

27. ביאר הגר"א שטבע האדם להתרגל לטוב, אך הרע כל יום כחדש בעיניו, ולכן באשה טובה הוא אומר "מצא" לשון עבר, שבעבר מצא טוב, אך על רעה אומר "מוצא" לשון הווה ותמידי. ובספר אמונת התחיה ביאר שבאשה טובה

24. כך פירש רש"י. ובספר המכתם ומהר"ם רוטנבורג פירשו שמביט לחוץ ואינו יכול לכוון. וכתב רבינו יונה, שנפקא מינה למי שמקומו קבוע בפתח, שלטעמו של רש"י אין חשש, אך יש לחוש שמא יביט לחוץ. [ומאידך, אם אינו פתוח לרשות הרבים עדיין יש לחוש שיראה כרוצה לצאת, אך אין חשש שיביט לחוץ].

ובשיעור שני פתחים כתב הב"י בשם אורחות חיים שהוא שמונה טפחים, וכן נפסק בשו"ע [צ כ]. אך הב"ח הביא בשם תוס' שהשיעור הוא ח' אמות.

והרשב"א הרא"ה וריטב"א פרשו שהכוונה שהנכנס לבית הכנסת לא יתפלל מיד אלא ישהה כשיעור הילוך שתי פתחים כדי שתתישב דעתו עליו ויתפלל בכוונה, ונקטו שלשון "לשמור" משמעותו "להמתין". [וכ"כ המאירי, אך נקט שהשיעור הוא כדי שיכנס ב' פעמים בבית הכנסת ויגיע עד למקומו]. וכתב השו"ע "ונכון לחוש לכל הפירושים".

והב"ח וברכי יוסף הביאו שלכתחילה יכנס דרך שתי פתחים, ולכן צריך לעשות עזרה לפני הבית הכנסת דוגמת האולם שהיה לפני ההיכל. ומקור לכך מירושלמי [ה א] ומדרש רבה [דברים ז ב] שדרשו כהנה אמנא בסוגיין ש"השוקד על דלתות" היינו שתי דלתות, והטעם שהקב"ה

את האשה וגו',⁽²⁸⁾

רבי נתן אומר: "לעת מצוא" זו "תורה", שנאמר [משלי ח לה] על התורה: "כי מצאי מצא חיים וגו'", הרי שלשון "מצא" מתאים על תורה.⁽²⁹⁾

רב נחמן בר יצחק אומר: "לעת מצא" זו "מיתה" שיתפלל שבמלאות ימיו יזכה למיתה יפה ונוחה לפי שיש סוג מיתות שונות [כמבואר בסמוך]⁽³⁰⁾, שנאמר [תהילים סח כא]: "למות תוצאות" הרי שלשון "מצא" מתאים על מוות.

תניא נמי הכי, שישנם סוגי מיתות רבות⁽³¹⁾: תשע מאות ושלושה מיני מיתה נבראו בעולם, שנאמר: "למות תוצאות" ותיבת "תוצאות" בגימטריה הכי הו, תשע

מאות ושלושה. — קשה שבכלן היא מיתת אסכרא⁽³²⁾, ניהא [נוחה] שבכלן היא מיתת נשיקה.

מיתת אסכרא דמיא כחיזרא בגבבא דעמרא, כמו קוצים הנתפסים בגיזי הצמר דלאחורי נשרא, שכאשר אדם מנתק את הקוצים ומשליכם לאחור אי אפשר שלא ינתק עמם מהצמר. כך גם מיתה זו, הנשמה כביכול תפוסה בגוף ונתוקה מכאיב לגוף.

ואיכא דאמרי, ויש האומרים שמיתת האסכרה הרי היא כפיטורי כפי ושט כחבלים גסים אשר תוקעים בנקבים צרים של לוחות הספינה,⁽³³⁾ שנכנסים בדוחק לפי שגודלם כמידת הנקב, כך במיתה זו הנשמה מתנתקת מהגוף בכאב ובקושי. ואילו מיתת נשיקה דמיא כמשחל בניתא מחבלא, כמו

"מצא" את כל הטובה בעת נשואיו, ואילו ברעה הוא "מוצא" מידי פעם נקודה טובה.

28. הקשה החפץ חיים [לשה"ר ו במ"ח יג] איך יוכל לומר "מוצא" והרי עובר בלשון הרע. ותירץ שאשה רעה כמות ודאי התפרסמו עיניניה באפי תלתא, ואם אינו מתכווין להעביר קול מותר לספר.

אכן בעיון יעקב כתב שלא הייתה השאלה כפשוטה, שהרי עדיין לא יכול לדעת, ולשם מה ישאלו שאלה זו, אלא שהיו מרמזים לחתן שכעת זכה שנמחלו עוונותיו, ובידו להמשיך בדרך הישר ולמצוא טוב, או חלילה לשוב לכסלה ואז יקרא בו מר ממות.

ובנחלת יעקב [לבעל נתיב"מ פר' בראשית], ביאר שרמזו לחתן שהאשה יש בה מצא ויש בה מוצא, ואם כוונתו לש"ש הרי זה מצא, ואם לאו ח"ו הרי מוצא וכו'. וראה ערוך לנר יבמות [סב ב].

29. בסמיכת חכמים ביאר שהכוונה על קביעת עתים לתורה, שלעתיד נשאל אדם אם קבע עתים לתורה וזהו "לעת מצוא" שצריך לקבוע עת ידוע דוקא שלא יבטל אותה עת בשום אופן.

וה"רי"ף פירש שעל התורה אמרו "זכה נעשה לו סם חיים, לא זכה נעשית לו סם המות" ולכן צריך להתפלל שתעשה לו סם חיים.

30. רש"י. ובעץ יוסף כתב שיתפלל שתהיה מיתתו "בעתה", כי אם זכה משלימין לו כדכתיב את מספר ימיך אמלא.

31. מהרש"א.

32. רש"י פירש דהיינו חולי שבתוך הגוף, ובשבת [לג א] פירש שהוא חולי שמתחיל במעיים וגומר בגרון. ובמוסף הערוך כתב שהוא מין חולי הגרון המחנק.

33. רש"י מבאר שיש מקומות בים שקרקעיתו

משיכת שיערה מתוך החלב.⁽³⁴⁾

רבי יוחנן אמר: "לעת מצא" זו "קבורה" שיתפלל שיזכה לבוא לקבורה סמוך למיתתו.⁽³⁵⁾

מר זוטרא אמר: "לעת מצא" זה "בית הכסא" שיהא סמוך לביתו.⁽³⁶⁾ אמרי במערבא — בארץ ישראל: הא דמר זוטרא עדיפא מכלהו, עדיף משאר הפירושים.⁽³⁷⁾

אמר ליה רבא לרפרם בר פפא: לימא לן מר מהני מילי מעלייתא דאמרת משמיה דרב חסדא במילי דבי כנישתא, מאותם דברים מעולים שאמרת בשם רב חסדא בעניני בית הכנסת. אמר ליה רפרם בר פפא לרבא: הכי אמר רב חסדא: מאי דכתיב, מהו פירוש הכתוב [תהילים פז ב]: "אוהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב"? — אוהב ה' שערים המצוינים בהלכה, מקומות שתלמידי חכמים מתאספים ובאים שם ללמוד בתלמוד המביא לידי הכרעת הלכה,⁽³⁸⁾ יותר מבתי כנסיות ובתי מדרשות, והיינו וזה מה דאמר רבי

אמר רבי חנינא: מאי קרא, מהיכן למדנו דבר זה מן הכתובים? שנאמר [איוב ג כב]: "השמחים אלי גיל ישישו כי ימצאו קבר". הרי שלשון "מצא" מתאים על קבורה.

אמר רבה בר רב שילא: היינו דאמרי אינשי, מפני כך רגילים אנשים לומר: ליבעי אינש רחמי אפילו עד זיבולא בתרייתא שלמא, שכל ימיו יעברו בשלום, ואף יום קבורתו, עד הכיסוי האחרון בעפר על קברו.

ולהתרחק מאד [רש"י]. וראה עוד בעץ יוסף.

37. הריטב"א ביאר שהטעם להעדיף את דברי מר זוטרא, הוא משום שחסרון בית הכסא, גורם למחלות הגוף, ולביטול תורה ותפילה שטעונים גוף נקי. והמהרש"א כתב, שבפשטות הטעם הוא כי לפירושו מתפרש המשך הפסוק היטב. וראה באור הגר"א למשלי [כד לא].

38. רבינו יונה כתב, שבכנס"ס ובתי מדרשות לומדים בהם לפי שעה דרשות או פסוק, אך "שערים המצוינים" הם מקומות קביעות התורה ולכן הם חביבים משאר בתי כנסיות ובתי מדרשות שאינם קבועים, כי הקבועים הם במקום בהמ"ק שהרי מיום שחרב בהמ"ק אין לו לקב"ה וכו', והם כמו המקדש שהיה חביב יותר מבתי כנסיות ובתי מדרשות.

ומהרש"א כתב, שבבתי מדרשות שלהם חלקם למדו מקרא וחלקם משנה ולא עולה בידם הלכה שיוצאת מן התלמוד, אבל שערים

שואבת ברזל, וספינה העשויה מברזל אינה יכולה לעבור שם [ראה רש"ש], ולכן לוחות הספינה מחוברים ע"י תחיבת חבלים בנקבים צרים, והנקב נקרא "פי הושט" כי הוא עגול כפי ושט שבגוף.

34. בשערי תשובה [ש"כ יז] כתב "וכמה קשה המות למי שלא הפריד תאות העולם מנפשו עד אשר יפרידנה המות ממנה" וכן לגבי הגוף קושי המיתה תלוי בקשר הנשמה לגוף, וכפי שהתנתק ממנו בחייו כך תקל יציאתה. ועיין מכתב מאליהו [ח"ד 169].

35. עץ יוסף. ומהרש"א כתב, שהכוונה שיבוא לקבורה לפי שלא הכל זוכים לכך, כמו שמצאנו בבית אחאב. ויש שפרשו שלא יקבר אצל רשע, ולא אצל צדיק ממנו שנפרעים ממנו.

36. לפי שהקרקע בבבל מצולת מים ואין יכולין לחפור שם חפירות והיו צריכין לצאת בשדות

חייא בר אמי משמיה דעולא: מיום שחרב בית המקדש, אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו, אלא ארבע אמות של הלכה בלבד. (39)

ואמר אבוי: מריש הוה גריסנא בגו ביתא, בתחילה הייתי לומד בתוך ביתי ומצילנא בבי כנישתא, ומתפלל בבית הכנסת, כיון

דשמענא להא מאמר זה דאמר רבי חייא בר אמי משמיה דעולא: "מיום שחרב בית המקדש אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא ארבע אמות" (40) של הלכה בלבד, לא הוה מצילנא אלא היכי דגריסנא, לא הייתי מתפלל אלא במקום שאני לומד, (41) כלומר בביתי. (42)

המצויינים בהלכה, הוא מקום שכל ת"ח קובע מקום לגרסתו בתלמוד המביא לידי הלכה פסוקה, וכך ביארנו בפנים.

39. כי בזמן שבית המקדש היה קיים היתה שם לשכת הגזית ומשם יוצאת הלכה פסוקה ע"פ סנהדרין ועמהם ודאי השכינה שרויה, ועכשיו שחרב ביהמ"ק אותן ד"א של הלכה שכל ת"ח קובע לו לגרסתו בתלמוד היא תחתיה להיות השכינה עמו [מהרש"א].

והפני יהושע תמה הרי רבא ביקשו לומר בשבח בית כנסת, ומדוע השיבו רפרם בשבח שערים המצויינים בהלכה. וביאר שהביא בדבריו את הכתוב שבתי כנסיות ובתי מדרשות נקראו "משכן" ואין לך מעליותא גדולה מזו. ובפירוש ה"רי"ף כתב, שמתוך ששבח שערים מצויינים שהם "יותר מבתי כנסיות" משמע מעלת בתי כנסיות, כי אילולי מעלתם מה יתרון לומר שהם חשובים יותר מבתי כנסיות.

ובנפש החיים [ד ד] הקשה הרי להלן [לג ב] אמרו שאין לו בבית גזיו אלא אוצר של יראת שמים, והעלה מכך שהכל אחד, כי היראה היא האוצר המשמר בתוכו את התורה, וזוכה לתורה כפי גודל אוצרו.

40. הגר"א ביאר לשון "ד' אמות" על פי מה שאמרו בעירובין [יא ב] על הכתוב "רחבה מצוותך עד מאד" שהראהו הקב"ה לזכריה מגילה עפה שעליה כתובה כל תורה שבעל פה, ורחבה עשרים אמה על עשרים אמה [באמת

הקב"ה, כביכול] ואמרו בחגיגה [יז א] שבזמן ביהמ"ק היו ארבע מאות סדרי משנה, ונמצא שבכל אמה נכתב סדר וחצי, ועתה שנותרו ששה סדרים, הרי הם נכתבים על ארבע אמות.

41. רבינו יונה הביא בשם רבני צרפת שאבוי [ורב אמי ורב אסי בסמוך] היו מתפללים אף ביחידות כי תפילה במקום ששם קביעות התורה עדיפה מתפילה בציבור. [ובאגרות משה או"ח ח"א ל"א דקדק ממה שנקטו "קביעות התורה" ולא "קביעות תורתו" שמעלת ביהמ"ד היא בקדושת המקום, ולא משום למודו של המתפלל, שלא כלשון הטור "בתוך ביתו שלומד בו"].

אולם הרמב"ם כתב, והוא שיתפלל שם [במקום למודו] תפילת הציבור, כלומר בעשרה, וביאר רבינו יונה כי החידוש בזה שעשרה בביהמ"ד עדיפי מרוב עם בבית הכנסת, [והב"ח כתב, שחידושו כי התפלה נשמעת רק בביהכנ"ס, וההיתר להתפלל בביהמ"ד הוא רק מפני ביטול תורה] אך גם לדעת הרמב"ם אם לומד בביתו כל היום במקום קבוע ותורתו אומנתו אין לו ללכת לביהכנ"ס, וטוב שיתפלל יחידי משיתבטל מלימודו, וראה עוד בהערה הבאה

והרמ"א [צ יח] כתב בשם הרא"ש, שלא ירגיל עצמו לעשות כן שלא ילמדו עמי הארץ ממנו ויתבטלו מבית הכנסת

42. במגילה [כט א] מובא שאחר ששמע את דברי עולא עבר ללמוד בבית הכנסת. ומשמע שמקום תפלה עדיף, וראה שם מהרש"א.

הכוונה בעולם הזה, "וטוב לך" היינו לעולם הבא, ואולם לגבי ירא שמים "אשרי איש" נאמר אבל "וטוב לך" לא כתיב ביה.

ועוד אמר רבי חייא בר אמי משמיה דעולא: לעולם ידור אדם במקום רבו, שכן כל זמן ששמעי בן גרא שהיה רבו של שלמה המלך היה קיים, לא נשא שלמה את בת פרעה.⁽⁴⁵⁾

מקשה הגמרא: והתניא: "אל ידור במקום רבו".

מתרצת הגמרא: לא קשיא: הא שאמרו

וכן רבי אמי ורבי אפי אף על גב דהווי להו תליסר בר כנישתא, שלושה עשר בתי כנסיות בטבריא, לא מצלו בהם אלא ביני עמודי היכא דהווי גרסי, בין העמודים של בית המדרש⁽⁴³⁾ שבו היו לומדים.

ואמר רבי חייא בר אמי משמיה דעולא: גדול הוא ירא שמיים הנהנה מיגיעו יותר מירא שמים שאינו דואג לפרנסתו,⁽⁴⁴⁾ דאילו גבי ירא שמים כתיב [תהילים קיב א]: "אשרי איש ירא את ה'", ואילו גבי נהנה מיגיעו כתיב [תהילים קכח ב]: "יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך", "אשריך"

המהרש"א שמעלת הנהנה מיגיעו היא, משום שאינו מחסר חלקו בעוה"ב בעד הנאותיו בעוה"ז. והצל"ח ביאר כדברי הרמב"ם [בח' פרקים פ"ו] שהחסיד שנפשו טהורה, ונהנה מעשיית מצוות, מעולה מהחושק לתאוה וכובש יצרו כדי לעשות מצוה.

ובפני יהושע ושפתי חכמים כתבו, שאם אינו דואג לפרנסתו אפשר שיצטרך לבריות ויהיה תלוי ברצונם, ולא יהין למחות בהם בעת הצורך. והגר"ח שמואלביץ [מאמר טז] ביאר שהנהנה מיגיעו רואה בחוש שהשתדלות לא מועילה, ורווחיו מגיעים ממקום אחר, אך היר"ש אף שמאמין בכך, אינו רואה זאת בחוש כל העת.

וברוח חיים [פ"ב מ"ד] ביאר שהעוסק מעט בפרנסה, כל טוב העוה"ב של תורתו יהא רק לו לבדו, אך היר"ש שאינו עוסק לפרנסתו אלא מטיל עצמו על הציבור, זוכה שיהא משכר תורתו גם לאחרים שהחזיקוהו, ואין כל הטוב רק "לך".

45. עולא למד מסמיכות [מלכים א' ב—ג] הפרשיות של מיתת שמעי לנשואי שלמה עם בת פרעה [רש"י].

ובטורי אבן כתב שנחלקו הסוגיות, וסוגיין סברה שקדושת ביהמ"ד עדיפא מביהכנ"ס, ומשמע שהמעלה מצד ביהמ"ד אף שאינו קובע בו לימודו.

והמג"א [צ לב] כתב, אע"ג שבכהכנ"ס יש רוב עם, מכל מקום ביהמ"ד עדיף שאין לבטל תלמודו מפני התפלה, ותמה הגרעק"א הרי הטעם של בטול לימודו נסוב על מי שתורתו אומנתו שמתפלל יחידי, אך הלומד בביהמ"ד יתפלל בו מפני שקדושתו יתירה מביהכנ"ס. ונראה שנחלקו אם מעלת ביהמ"ד משום קדושת המקום או רק כשקובע בו לימודו, ומו"ר הגראי"ל העיר שרק הלומד עצמו מתפלל במקום לימודו, ואין במקומו מעלה לאחרים, כי הנהגה להיטיב עמו במקומו [ויתכן שלכן גם בביהמ"ד, כל עדיפותו רק אם קובע בו לימודו, וראה אגרות משה [שם]].

43. הפרישה [צ] העלה מדברי רש"י שהכוונה לעמודים שעליית בית המדרש נבנה עליהם.

44. כתבו האחרונים שמדובר באדם ירא שמיים הנהנה מיגיעו, כי אילו אינו ירא שמיים, ודאי יגיעו לבד אינו יותר מיראת שמים. וביאר

שידור אצלו, היינו באופן דבייף ליה לרבו לקבל תוכחתו, ואילו הא שאמרו "אל ידור" הוא באופן דלא בייף ליה, שאז מוטב שיתרחק ממקום רבו, כדי שלא יוכיחו, ויהיה שוגג ולא מזיד.

אמר רב הונא בר יהודה אמר רבי מנחם אמר רבי אמי: מאי דכתיב, מה פירוש הכתוב [ישעיה א כח]: "ועזבי ה' יכלו"? זה המניח ספר תורה (46) כשהוא פתוח (47) ואפילו לא התחילו לקרא, ויוצא מבית הכנסת.

רבי אבהו נפיק, היה יוצא מבית הכנסת

באמצע קריאת התורה בין גברא לגברא, בין עולה לעולה, כלומר בין העליות, כי אז אין הספר פתוח, והיינו באופן שכבר שמע קריאת התורה, והיו עשרה בבית הכנסת, והוצרך לצאת לצורך גדול. (48)

בעי רב פפא: בין פסוקא לפסוקא מהו, בין פסוק לפסוק האם מותר לצאת מבית הכנסת. (49) תיקו. (50)

רב ששת בשעת קריאת התורה מהדר אפיה לצד אחר (51) וגריס. אמר: אנן עוסקים בדין ואינהו בדיחהו. (52)

46. התשב"ץ [ח"ג צח] ביאר שהראיה מתרגום פסוק זה "ודשבק אורייתא ד"ה' ישתצון".

47. ראה הגהת הב"ח.

48. ראה דרישה ופרישה [קמן] שהוכיח כן מירושלמי [מגילה ד ב] וראה מג"א [שם ב]. והגרעק"א הביא מתשב"ץ שהעושה כן תדיר נראה כפורק עול תורה.

49. "מנהגם היה לתרגם כל פסוק ופסוק כדי שבינו דלת עם הארץ את הקריאה, וביאר רבינו יונה שהנידון אם לנו — שאיננו צריכים לתרגום — מותר לצאת בשעה שמתרגמים כמו שמותר לצאת בין גברא לגברא. [וראה בב"ח שהוכיח כי רב ששת בסמוך למד בעת הקריאה, ולא בשעת התרגום].

50. רבינו יונה כתב, שספק זה הוא ספק דאורייתא והולכים בו לחומרא, וביאר בדברי חמודות [לא] שיש להחמיר בתקנת חכמים כספק דאורייתא. ובמקור חיים [קמו א] כתב, ש"תיקו דכבוד התורה עדיף". וראה באשר לשלמה [מועד ה] שאיסור היציאה אינו מדיני

קריאת התורה, אלא כחיוב לעמוד מפני ס"ת [ומקורו בקידושין לג ב], ולפיכך אף אם קריאת התורה מדרבנן, היוצא באמצעה עובר בבזיון התורה שהוא מדאורייתא [ולפיכך צידד שיהא אסור לצאת אפילו באמצע קריאה של מנהג, וראה רש"י תוס' וריטב"א במגילה יז ב].

51. תוס' ביארו שהגמרא הוסיפה שהיה "מהדר אפיה", להשמיענו כי כיון שהותר לו ללמוד באותה שעה [ראה הערה הבאה] מותר לו להחזיר פניו אף שבכך היה נראה כמניח ס"ת. והטעם שהחזיר פניו, הוא כדי שיוכל לכוון גירסתו. וראה במעדני יו"ט [ת] שדן אם מותר להחזיר פניו כשאין לו צורך בכך כדי לכוון גירסתו. והצל"ח דייק מדבריהם שבמקום איסור להניח ס"ת אסור אפילו להחזיר פניו.

52. תוס' הקשו שהרי אמרו בסוטה [לט א] "כיון שנפתח ספר תורה אסור לספר אפילו בדבר הלכה", ותירצו:

א. האיסור לספר בדברי תורה הוא רק בקול רם לפי שמונע את האחרים מלשמעו, אבל בלחש מותר, ובהגהות אשר"י הוסיף שבלחש מותר רק אם יש שם עשרה, וראה בה"ל [קמו

ועוד אמר רב הונא בר יהודה אמר רבי
אמי: לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם
הצבור, יקרא את פרשת השבוע כפי שקורין

הצבור, (53) שנים מקרא, פעמיים יקרא את
המקרא ופעם אחד יקרא את תרגום
הפסוק (54) כפי שתרגם אונקלוס (55) ואפילו ח-ב

ד"ה ולקרות].

ב. בשם הבה"ג שהאיסור הוא כשאין עשרה
בלעדיו [וראה אבודרהם], וכאן מדובר שהיו
עשרה מלבדו, [ואז מותר ללמוד אפילו בקול
רם] ובבה"ל [שם] פשוט מכך את ספק הפמ"ג
[א"א נה ח] אם ישן מצטרף לעשרה בקריאת
התורה, שהרי הלומד אינו גרוע מישן, וחייב
להפסיק.

ג. בשם הרי"ף, שדוקא לרב ששת היה
מותר כי תורתו אומנותו אבל אדם אחר אסור.
וכתב הכסף משנה [תפלה יב ט] שרק לפטור
מתפלה צריך שתהא תורתו אומנותו כרשב"י, אך
לקריאת התורה די כאמוראים, שהרי מצינו
בגיטין [סז ב] שרב ששת היה מקיז דם, וראה
במקור חיים [קמו ב]. ובערוך השלחן כתב,
שלא נחלקו, וכל שלשת התנאים נצרכים להיתר
לימוד בשעת קריאת התורה.

ורבינו יונה ותוס' בסוטה [לט א] תירצו
שרב ששת היה סגי נהור והיה פטור מקריאת
התורה לפי שדברים שבכתב אי אתה רשאי
לאמרם בע"פ. וביאר הפמ"ג [משב"ז קמא] כי
כיון שסומא פטור מקריאה נפטר גם משמיעה,
כי אינו ראוי לבילה, ונצרך לכך לדעת הרמב"ם
[תפלה יב א] שהחיוב על השמיעה, וראה בני
ציון [קלט] שדן בזה.

וראה בבה"ל [שם] ששבלי הלקט תמה על
תוס' מה הועילו בתירוץיהם והרי רב ששת עצמו
לא יצא ידי חובת קריאה, וביאר, שמדובר באופן
שכבר יצא ידי חובה, ולתוס' אסור בקול רם
שלא יטריד לשומעים, ולבה"ג אם בלעדו אין
עשרה חייב להצטרף עמהם [והיינו שחל עליהם
יחד חיוב קריאה, ראה בה"ל קלה ד"ה אין]

53. היינו מדי שבוע בשבוע, וכתבו תוס' [ד"ה

ישלים] שכל השבוע נחשב שקורא עם הציבור,
כיון שמתחילין הפרשה ביום שבת במנחה,
[ונחלקו הטור ודרכי משה אם כוונתם שיכול
לקרא ממנחה בשבת, או רק מיום א' ואילך, ומה
שקורין במנחה מחשיבו כקורא עם הציבור].
וסיימו שמצוה מן המובחר לגמור לקרוא לפני
סעודת יום השבת, וכתב המ"ב [ט] שלא יעכב
את סעודתו אחר חצות לצורך קריאת שמו"ת.

והב"י [רפה] נקט שיתחיל בע"ש וישלים
בשבת, ואילו המג"א הביא בשם האר"י
שלכתחילה ישלים בע"ש ורק כשהוא אנוס
ישלים בשבת, וכתב המ"ב [שם] שאם לא קרא
בע"ש יקרא בשבת קודם התפלה.

ובבאר היטב [רפה א] כתב, שהזמן המובחר
לקריאת שמו"ת הוא אחר חצות עש"ק,
ובמחזיק ברכה כתב, שהאר"י היה קורא
בעש"ק מיד אחר שחרית, אך לא באשמורת כי
אין קורין תרגום בלילה, וראה הערה הבאה.

54. הראב"ה [ברכות כב] כתב, שטעם התקנה
שנים מקרא, להודיע חשיבות המקרא, ואחד
תרגום — כדי שיבין את העניין. ובמטה משה
[תכב] כתב, שהתורה ניתנה ג' פעמים, בהר סיני,
באהל מועד, ובערכות מואב "באר היטב"
בשבעים לשון, והתרגום נגד "באר היטב".
ובערוך השלחן [רפה ב] כלל שני הטעמים,
וכתב שקורא ג"פ נגד נתינתה ג"פ, והשלישי
בתרגום כדי שיבין מה שלומד. ונפקא מינה,
במקום שאין תרגום, שאם כל ענינו רק שיבין,
אין צריך לומר פעם שלישית, אלא אם כן תקנו
גם כנגד ג"פ שניתנה תורה.

ובתרומת הדשן [ח"א כג] ובהקדמת ספר
החינוך כתבו, שטעם התקנה כדי שישלים כל
יחיד את התורה בכל שנה כמו הציבור, ולכן